

Особливості викладання курсу «Географія: регіони та країни»

10 клас

Одним з найважливіших завдань, що вирішуються у процесі модернізації шкільної географічної освіти, є інтеграція знань учнів про природу і суспільство, які вони отримують при вивченні традиційних курсів з фізичної та соціально-економічної географії. У зв'язку з цим у старшій школі у 2018-2019 н.р. впроваджується новий країнознавчий курс «Географія: регіони та країни».

Країнознавчий курс є надійним фундаментом цілісної географії, слугує ядром всебічного вивчення окремих територій світу. Курс формує загальне уявлення про регіон або країну, вміння складати їх економіко-географічну характеристику, реалізує наступність зі шкільними курсами географії 7 класу «Материками та океанами», 8 класу «Україна у світі: природа, населення», 9 класу «Україна і світове господарство».

Курс «Географія: регіони та країни» у 10 класі поєднує вивчення географії з вивченням матеріальної і духовної культури народів світу, що допоможе учням зрозуміти причини різноманітності природи материків і океанів, великих регіонів і окремих країн, зрозуміти людей іншої культури, які сповідують іншу релігію, усвідомити своє місце в житті. Знання про регіони і країни світу дозволять школярам бачити, розуміти та оцінювати складну систему взаємозв'язків між людьми, територією і природним середовищем.

Курс передбачає повторення раніше вивченого матеріалу; систематизацію географічних знань; розвиток пізнавального інтересу до загальносвітових процесів і явищ; оволодіння системою географічних знань за повний курс; формування просторового уявлення про природні, соціальні та економічні системи; вміння розпізнавати в життєвих ситуаціях проблеми, які можуть бути вирішені засобами географії, уявити образ показаної на карті території і вирішити за допомогою карти завдання, що виникають у повсякденному житті; вміння виконувати операції на розумову діяльність.

Курс «Географія: регіони і країни» (10 клас) розрахований на 52 години (1,5 год. на тиждень). Зміст навчальної програми представлений вступом і 6-ма розділами: *Європа, Азія, Австралія і Океанія, Америка, Африка, Україна в міжнародному просторі*. Кожен розділ умовно складається з двох частин: загальної характеристики регіону і економіко-географічної характеристики країн цього регіону.

Нова модель навчання неможлива без використання навчально-методичного комплекту (НМК) з географії в умовах відкритого інформаційно-освітнього середовища. Це допоможе вчителю заощадити час на підготовку до кожного уроку і побудувати його на основі компетентнісного і діяльнісного підходів. Зміст складових частин НМК враховує основні науково-педагогічні ідеї модернізації географічної освіти. Серед них – гуманістична спрямованість змісту курсів, посилення комплексного підходу, увага до діяльнісної основи навчання як засобу формування компетентностей школярів і особистісної орієнтації процесу навчання; посилення економічного, екологічного, культурологічного, соціологічного аспектів змісту.

Навчально-методичний комплект курсу «Географія: регіони та країни світу» включає підручник, практикум для учня, атлас, карти, дані методичні рекомендації.

Підручник складає ядро навчально-методичного комплекту. Зміст і дидактичні принципи, закладені в концепцію курсу географії сучасного світу, відображені в самій моделі підручника. Методичний апарат підручника спрямований на формування умінь аналізувати процеси і явища, що відбуваються в регіонах і країнах світу, самостійно отримувати необхідну інформацію і працювати з нею, вирішувати проблемні й творчі завдання. Він орієнтований на активізацію пізнавальної діяльності учнів (як індивідуальної, так і групової), розвиває навички самостійної роботи з навчальним матеріалом та реалізує проблемний підхід у навчанні.

Кафедра теорії та методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницького ОІППО підготувала підручник «Географія: регіони і країни» для 10 класу для загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Гільберг Т. Г., Савчук І. Г., Совенко В. В.), УОВЦ «Оріон», який увійшов до переліку підручників, затверджених МОН України.

Підручник повністю реалізує зміст курсу «Географія: регіони і країни». Він містить авторські карти, схеми, таблиці, рисунки, які розкривають суть головних процесів і явищ, що мають місце у світовій економіці та сприяють формуванню критичного мислення. Переважна більшість авторських карт укладено на основі нових статистичних даних країн світу.

Зміст підручника реалізує завдання концепції «Нової української школи», які спрямовані на упровадження компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання. Зокрема, підручник написано дохідливою українською мовою, в яку включено лише ті іноземні слова (терміни і поняття), які не мають прямих відповідників у рідній мові. Водночас стиль викладу матеріалу має всі ознаки науковості.

Чільне місце в підручнику відведено системі завдань як засобу досягнення запланованих результатів через розвиток усіх основних видів навчальної діяльності. Компетентнісно-орієнтовані запитання і завдання різних типів і рівнів складності призначені для роботи зі схемами, ілюстраціями, графічними матеріалами, картами. Такі завдання формують уміння в конкретній ситуації розпізнати і сформулювати проблеми, які можуть бути вирішені засобами географії; вчать виокремлювати географічну інформацію, необхідну для вирішення даної проблеми, виявити відсутню інформацію, знайти її у відповідних джерелах; аналізувати зібрану інформацію, робити висновки і формулювати рішення проблеми. Найважливіше уміння, що становить географічну компетентність, є вміння працювати з картами різного змісту. Уміння самостійно вибрати карту або карти, необхідні для вирішення конкретних пізнавальних завдань.

Під рубриками «Гордість країни», «Унікальний досвід», «Досвіт столиці» вміщено основні відомості про регіони і країни світу. Великий додатковий матеріал – джерело формування нового типу пізнавальних інтересів учнів.

Для усвідомлення зв'язків між темами, які вивчаються, і реальним життям, розроблено рубрику «Міцні знання – стратегічне мислення». Кейси рубрики «Академія нестандартних рішень» – засіб мотивації на самостійне отримання нових знань, самоорганізацію і співпрацю. Рубрики містять дискусійні питання, рольові ігри, цитати з офіційних публікацій за темами, що розглядаються. Завдання пропонують учням генерувати власні ідеї щодо обґрунтованого вирішення відповідних проблем. Це сприяє набуттю життєвих компетентностей школярів.

У різних завданнях, особливо у рубриці «Генерую ідею», інтегруються знання з математики та інших природничих наук, а також потребують обізнаності учнів із сучасними технологіями.

Значна частина викладеного матеріалу є інноваційною. Зокрема, наведено нові схеми чинників розміщення виробництва, структури портово-промислового комплексу, тощо. В основному тексті та у завданнях до нього формується екологічна компетентність учнів. Наприклад, у тексті підручника про Францію розкрито у вигляді логічної схеми причини утворення синезелених водоростей біля берегів Бретані. Більшість завдань до параграфів спрямовані на формування в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності. Вони не лише знаходять відповідну інформацію у всесвітній мережі Інтернет, а й спільно виконують завдання у групах. У такий спосіб формуються потреба у навчанні впродовж життя та навички соціальної взаємодії.

Підручник передбачає роботу з текстами наукових статей, які привертають увагу учнів до необхідності поважати громадянські права. Частина завдань спонукає їх до ведення здорового способу життя, усвідомлення рівності різних соціальних груп населення. Розкриття культурних особливостей етнічних,

релігійних, соціальних груп населення дозволяє учням формувати загальнокультурну компетентність. Цьому сприяють і завдання з підготовки інформації про певний об'єкт культурної спадщини, включений до Списку Всесвітньої спадщини людства ЮНЕСКО. Окремі завдання спрямовані на формування підприємливості та фінансової грамотності учнів. Наприклад, їм пропонується визначити вартість та порівняти і пояснити відміни у витратах на пікнік у ПАР та в Україні, з'ясувати, до якого великого європейського міста економічно вигідніше перенести офіс з Лондона тощо.

Значну увагу приділено формуванню суто географічних компетентностей. Насамперед, це – просторова компетентність, яка спрямована на роботу учнів з картою. Завдання рубрики «Працюю з картою» пропонують учням встановити причинно-наслідкові зв'язки між певними економічними явищами та чинниками їх виникнення. Належну увагу приділено розкриттю особливостей соціально-економічного розвитку регіонів світу та країн, які вивчаються. Особливо важливим є ознайомлення з позитивним досвідом інших країн у подоланні проблем, які є актуальними для України. Таким чином учні формують вміння висловлювати власну думку, обґрунтовувати свою позицію, проявляти творчість та ініціативність. Окремі завдання дають можливість учням оцінити ризики від прийняття певних, вказаних у тексті завдання, рішень та висловити власну обґрунтовану позицію з цього питання. Чільне місце відведено проблемним запитанням, для розв'язання яких необхідні знання не лише з географії, а й інших шкільних предметів, з метою формування у них комплексного географічного та критичного мислення.

У підручнику подано тематику практичних робіт і досліджень та алгоритм їх виконання. Нові терміни й поняття, що передбачені навчальною програмою, подані наприкінці підручника в Показчику юного економ-географа. В кінці підручника також розміщено рубрику «Додатки».

Практичні роботи – невід'ємна складова процесу навчання географії, виконання яких сприяє формуванню географічних умінь у ході їх

виконання. Алгоритм їх виконання подано у Практикуму, структура якого відповідає тематичній структурі підручника, а також включає дослідження та блок контурних карт.

Програмою 10 клас передбачено виконання 7 практичних робіт, які є обов'язковими для виконання всіма учнями. Учитель має право вибирати характер практичних робіт для досягнення запланованих результатів відповідно до програми. За формою представлення результатів практичної роботи та досліджень програмою передбачено:

- *текстові роботи*, очікувані відповіді на завдання можуть складатися з окремих пропозицій або словосполучень, а можуть представляти зв'язний текст – описовий, що характеризує об'єкти або явища, пояснювальний. Текстова відповідь може бути записана у формі таблиці. Наприклад, практична робота №1. Порівняльна характеристика структури промислового виробництва двох економічно розвинених невеликих країн Європи (на вибір учнів);
- *картографічні роботи*, у тому числі на контурних картах або потребують створення картосхем, картодіаграм. Це можуть бути карти як реально існуючих, так і вигаданих, гіпотетичних територій. Сюди ж можна віднести і плани місцевості. Наприклад, *практична робота №2*. Складання картосхеми просторової організації економіки однієї з європейських країн «великої сімки» (за вибором). *Практична робота № 5*. Складання картосхеми типології країн Америки за рівнем їх економічного розвитку;
- *графічні роботи* у формі навчальних малюнків, схем тощо. Практична робота 3. Порівняння продовольчого кошика жителів країн Західної та Східної Азії;
- *статистичні матеріали*, представлені у формі таблиць, графіків, діаграм.

Наприклад, дослідження: «Відновна електроенергетика в країнах Європи: регіональні особливості та відмінності». «Структура й просторова організація виробництва чорних металів у країнах Європи»;

- *фотографії, відеоматеріали*. Наприклад, дослідження «Лондон, Берлін, Париж, Київ: схожість і відмінність сучасного розвитку міст»;
- *мультимедійні продукти*, скажімо, комп'ютерні презентації або веб-сайти. Наприклад, дослідження «Національні парки Австралії – основа міжнародного туризму».

У Практикумі подані завдання, спрямовані на відпрацювання широкого спектра умінь і компетенцій. Він виконує функцію одного з інструментів досягнення освітніх результатів з географії.

Практичні роботи можуть виконуватися на різних етапах уроку. Тривалість практичних робіт встановлюється вчителем в залежності від ступеня складності, кількості завдань та специфіки теми.

Практичні роботи можуть оцінюватися вибірково, не менше як дві практичні роботи на семестр. У журналі вчитель записує лише окремі практичні роботи на свій розсуд. З цією метою в календарно-тематичному плануванні вказується вид практичної роботи – навчальна, тренувальна, підсумкова. Це пов'язане зі специфікою предмета, який передбачає проведення практичних завдань у ході майже кожного уроку, оскільки практична робота є невід'ємною частиною пізнавального освітнього процесу.

Програмою передбачено виконання 29 досліджень, тематика яких може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. Учень вибирає тему дослідження на початку вивчення теми із запропонованої тематики досліджень. При її виборі рекомендується враховувати регіональні особливості, навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення освітньої діяльності. Результати дослідження презентуються та оцінюються вчителем. Упродовж року учень виконує 1-2 дослідження індивідуально або у

групі. Презентацію досліджень варто проводити на уроках узагальнення, або під час вивчення відповідної теми.

Шкільний курс географії у 10 класі не передбачає проведення контрольних робіт. Мають місце тільки поточне і тематичне оцінювання.

Організація навчального процесу з географії

При організації освітнього процесу в 10 класі доцільно акцентувати увагу на засвоєнні знань, освоєнні умінь і навичок, які є базовими для формування географічної культури. У зв'язку з цим, на перше місце в освітньому процесі необхідно ставити рівень готовності старшокласника застосовувати знання для пояснення і об'єктивної оцінки різноманітних природних, соціально-економічних, геоекологічних процесів та явищ, що відбуваються у сучасному світі.

Особливу увагу доцільно звернути на проблеми культури міжнаціональних відносин, що посилює виховні можливості предмета. Гуманістичний і культурологічний потенціал географії зростає при безпосередньому вивченні на уроках різноманітності життя і діяльності людей у просторі, ролі людини і людства в географічному середовищі, вкладу людей в розвиток світової цивілізації.

Знання країнознавчого курсу потрібні у повсякденному житті для того, щоб встановлювати зв'язки між різними подіями, інформацію про які ми отримуємо із ЗМІ, із комп'ютерної мережі, правильно оцінювати ці події і таким чином правильно розуміти світ, в якому ми живемо.

Особливістю організації освітнього процесу з географії є зв'язок практичних умінь і теоретичних знань, які формуються одночасно.

При організації навчальної діяльності учнів доцільно використовувати нові інформаційні технології: мультимедійні програми, електронні довідники та енциклопедії, навчальні комп'ютерні програми, електронні бібліотеки, які

включають комплекс інформаційно-довідкових матеріалів, орієнтованих на різні форми пізнавальної діяльності, в тому числі дослідницьку проектну роботу. До складу електронних бібліотек можуть входити тематичні бази даних, фрагменти історичних документів, фотографії, відео, анімація, таблиці, схеми, діаграми, графіки.

Належну увагу на уроках з даного курсу рекомендується приділяти питанням, що розкривають географічні та культурно-історичні особливості народів різних материків, регіонів і країн світу, які багато в чому визначаються їх взаємодією з середовищем існування, адаптацією до різних природних умов території. З цією метою доцільно включати в зміст уроків знання загальнокультурного плану, використовувати в характеристиці населення регіонів і країн такі поняття, як матеріальна і духовна культура, спосіб життя, типи міст, національний характер, національні символи, національні традиції, пам'ятники історії, природи та культури. Важливо використовувати відомості про свою країну, отримані при вивченні географії України, які формують уявлення учнів про місце країни у світовому розподілі праці.

Додаткові відомості, що розширюють знання, можна отримати з хрестоматій з географії, наукової та художньої літератури, енциклопедій та довідників, інших джерел. З цією метою також можна використовувати інформацію, що міститься в Інтернет ресурсах.

ОРГАНІЗАЦІЇ	САЙТИ
Міністерство закордонних справ України	http://mfa.gov.ua/ua
Державна служба статистики України	http://www.ukrstat.gov.ua/
Статистика за кордоном	http://ukrstat.gov.ua/work/stk22.html
Стативно-вікові піраміди	https://www.populationpyramid.net
Франкофонія	https://www.francophonie.org/
Співдружність націй	http://www.thecommonwealth.org

	g/
Світова спадщина ЮНЕСКО	http://whc.unesco.org/
Інвестиційне агентство Білорусі	http://belarusfacts.by/
Міжнародна організація з міграції	http://www.iom.int
Щорічник ЦРУ США	https://www.cia.gov/Library/publications/the-worldfactbook
Світовий банк	http://databank.worldbank.org/
Африканський Союз	https://www.au.int
ООН	http://www.un.org
Департамент торгівлі Уряду США	http://www.bea.gov/scb/
Канадійська бізнес-мережа	www.canadabusiness.ca
Організація американських держав	http://www.oas.org/
Статистична служба США	https://fedstats.sites.usa.gov
Статистична служба Канади	http://www.statcan.gc.ca
БРІКС (BRICS)	http://www.brics2015.ru/
Євразійське економічне співтовариство	http://www.evrazes.com
Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ)	http://guam-organization.org
Європейський Союз	http://europa.eu/
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	http://www.ebrd.com
Європейська асоціація вільної торгівлі	http://www.efta.int/
Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)	http://www.osce.org/
Організація Північноатлантичного договору (НАТО)	http://www.nato.int
Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)	http://www.asean.org/
Ліга арабських держав	http://www.lasportal.org/

Андське співтовариство	http://www.acs-aec.org/
МЕРКОСУР	http://www.mercosur.int
НАФТА	http://www.nafta-sec-alena.org/
Співтовариство розвитку Півдня Африки (САДК)	http://www.sadc.int

Важливо навчити учнів поєднувати знання і вміння з різних курсів шкільної географії з власним життєвим досвідом, застосовувати отримані в школі географічні знання та вміння у змінених навчальних ситуаціях, у ситуаціях, близьких до реальних життєвих.

Під час закріплення знань доцільно використовувати не тільки питання і завдання, які вимагають простого відтворення знань. Рекомендується ширше використовувати завдання, спрямовані на застосування отриманих знань і вмінь для пояснення подій навколишньої дійсності, аналізу інформації, що публікується в засобах масової інформації.

При організації самостійної роботи учнів, спрямованої на формування умінь, застосовувати знання в зміненій ситуації, велике значення має актуалізація опорних знань, необхідних для виконання відповідних завдань, визначення алгоритму їх виконання тощо.

Особливу увагу слід звернути на форму організації діяльності учнів. У навчальному процесі, на жаль, домінує фронтальна форма роботи, при якій часом слабкі учні «випадають» з роботи класу. Групова форма роботи дозволяє об'єднати учнів з різним рівнем підготовки, тому доцільно поєднувати фронтальну і групову форми роботи.

Плануючи домашнє завдання для учнів, потрібно:

- не зводити домашнє завдання винятково до репродуктивної (відтворюючої) діяльності, а включати в нього питання і положення, що вимагають роздумів і творчих зусиль;

- по можливості диференціювати домашнє завдання, давати додаткові завдання підвищеної складності для тих, хто виявляє здатності й прагнення до більш поглибленого вивчення предмета;
- давати рекомендації щодо раціонального підходу до виконання домашньої роботи;
- привчати учнів до активного відтворення досліджуваного матеріалу і самоконтролю за якістю його засвоєння.

Крім рівня стандарту, учні старших класів мають можливість вивчати географію і на **профільному рівні**. Рівні вивчення навчального предмета відрізняються цільовими установками, кількістю годин на вивчення навчального предмета, змістом освіти, формами і методами організації освітнього процесу.

Методична робота з учителями географії в районних (міських) методичних кабінетах та об'єднаних територіальних громадах

Для забезпечення сучасної освіти вчителю необхідно володіти предметною і методичною компетентностями, а також нормативно-правовою, психолого-педагогічною та рефлексивною компетентностями. Психолого-педагогічна, нормативно-правова і рефлексивна компетентність мають загальний для педагогічної професії характер. Предметна і методична – особливі компетентності, які обумовлені здатністю виконувати певні специфічні професійні обов'язки, що відрізняють педагогічного працівника з географії від інших педагогів. При проведенні навчального заняття велике значення має володіння педагогом методами викладання географії та вміння реалізувати основні компоненти географічної освіти.

Завдання вчителя полягає не в передачі певного програмою обсягу готової інформації учням, а в організації діяльності учнів щодо пізнання навколишнього географічного світу, основ орієнтації в просторі, усвідомлення просторових

зв'язків між природою, населенням і господарством. Необхідно вести систематичну роботу з оволодіння учнями вміннями роботи з географічними джерелами інформації, інструментарієм в самостійному пізнанні географічної реальності.

Учителі повинні бути ознайомлені з сучасною державною політикою у сфері освіти; з новими підходами до викладання географії в умовах оновлення змісту і технологій навчання, що дозволяють реалізувати державні стандарти загальної середньої освіти та Нової української школи. Їм необхідно постійно самовдосконалюватися, підвищувати кваліфікацію, співпрацювати з різними громадськими організаціями, вищими навчальними закладами, брати участь у семінарах, конференціях, знайомитися з сучасними напрямками розвитку регіональної географії Хмельницької області; брати участь у форумах, у тому числі в обговоренні проекту концепції розвитку шкільної географічної освіти; входити у професійні спільноти, як от: Хмельницьке регіональне відділення Українського географічного товариства. З метою поліпшення якості організації та підвищення кваліфікації вчителів географії, передбачено розробляти і проводити заняття з підготовки до державної підсумкової атестації, олімпіад з предмета; обмін досвідом з рекомендаціями для подальшого навчання учнів з найбільш складних розділів курсу. Планується надання вчителям методичної адресної допомоги у вивченні змісту найбільш складних тем шкільного курсу; залучення вчителів географії у предметні олімпіади; регіональні, всеукраїнські, міжнародні проекти; поширення педагогічного досвіду.

Впродовж року рекомендується проводити засідання методичних об'єднань вчителів географії. Організувати роботу школи вдосконалення педагогічної майстерності, творчих груп та інших методичних формувань, діяльність яких планується з урахуванням кадрового складу педагогічних працівників, а також з урахуванням інтересів і запитів вчителів, їх професійних умінь і навичок. Особливу увагу необхідно приділити роботі школи молодого вчителя. Діяльність цього методичного формування спрямована на адаптацію молодих

педагогів до професії, надання їм допомоги в оволодінні основами професійної майстерності, формування у них потреби в безперервній самоосвіті. Засідання методичних об'єднань вчителів географії рекомендуємо проводити у формі навчальних занять (тематичного семінару, конференції з обміну досвідом, майстер-класу, практикуму, тренінгу, тощо), а діяльність постійних методичних формувань реалізувати у формі освітніх програм навчання в освітніх установах.